

“O‘ZBEK FOLKLORI VA SHEVALARI TADQIQOTLARI: AMALIYOT, METODOLOGIYA, YANGICHA YONDASHUV”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy
konferensiya materiallari

2026-yil 23-may

*(Professor Samixon Ashirboyev tavalludining
80 yilligi munosabati bilan tashkil etilgan)*

“O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: *amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv*” mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari
/ Mas’ul muharrir: Sh.Sirojiddinov. – Toshkent, 2026. bet.

Mas’ul muharrir:
Shuhrat Sirojiddinov
filologiya fanlari doktori, akademik

Tahrir hay’ati:

Normurodova N.Z. filologiya fanlari doktori, professor;
Jabborov N.A. filologiya fanlari doktori, professor;
Ashirboyev S. filologiya fanlari doktori, professor;
Tilavov A.X. filologiya fanlari nomzodi, dotsent;
Xidraliyeva Z.R. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;
Aliqulova H.Q. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), katta o‘qituvchi;
Turdialiyev A.X. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;
Alimardanov E.I. filol.fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), kattao‘qituvchi;
Qodirov U.A., katta o‘qituvchi.

Ushbu to‘plamda Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universitetida 2026-yil 23-mayda o‘tkazilgan **“O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: *amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv*”** mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari hamda filologiya fanlari doktori, professor Samixon Ashirboyevning tabarruk yoshi munosabati bilan yo‘llangan tabriklar o‘rin olgan.

To‘plam materiallaridan filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistratura va bakalavriat talabalari, shuningdek, keng o‘quvchilar ommasi foydalanishlari mumkin. Maqolalar sifati, mazmuni va haqiqiyliги uchun muallifning o‘zi javobgar hisoblanadi.

7	Nasiba SIDIKOVA, Sevinch G‘AFFOROVA, “Malika ayyor” dostoni variantlarida hasanxon obrazi tahlili	400
8	Nargiza UMURZAQOVA, Tohir Malikning “Odamiylik mulki” asarida Imom G‘azzoliy hikmatlarining o‘rni	405
9	Nurjahon RAHMONBERDIYEVA, Muhammad Alining “Avliyoning bashorati” dostonida tarix haqiqati va badiiyati	408
10	Mohinabonu RAHMATOVA, Nurota dostonchilik maktabining shakllanishi va rivojlanishi	412
11	Sanobar TURSUNOVA, Murod Mansurning “Judolik diyori” romanida diniy motivlar	414
12	Lobar AVAZOVA, Komiljon Imomov- o‘zbek xalq ertaklari tadqiqotchisi	417
13	Ozoda RAJABBOYEVA, “Xuastuanift” asarida qadimgi mifologik dunyoqarashning aks ettirilishi	421

5-SHO‘BA. FOLKLOR VA ADABIY ALOQALAR

1.	Matluba JABBOROVA, O‘zbek folkloridagi ayollar obrazining mumtoz adabiyotdagi transformatsiyasi	425
2.	G‘ayratbek XOLBUTAYEV, Komik folklor janrlari tizimi: genezis, poetika va semantik transformatsiya	428
3.	Abdukamol ABDUJALILOV, Sehrli ertaklarda motiv va obraz munosabati	433
4.	Ma‘mura RAMATOVA, Shimoliy Xorazmdagi ayrim tarixiy godonimlarini qiyosiy tahlil qilish	437
5.	Gulruh RAVSHANOVA, Muhammad Yusufning “Qora quyosh” dostonida poetik psixologizm	441
6.	Feruza TURDIMOVA, Muzayyana Alaviya adabiy merosida xalq og‘zaki ijodi va badiiyat uyg‘unligi	445
7.	Saodat JO‘RAYEVA, Bolalar folklori janrlarining badiiy va tarbiyaviy xususiyatlari	448
8.	Aziza SAYDULLAYEVA, O‘zbek-turk xalq sehrli ertaklarida soch obrazining mifopoetik talqini	451
9.	Huriniso XAYRULLAYEVA, “Qisasi Rabg‘uziy”da mavjud she‘riy parchalar badiiyatida folklor elementlarining ifodalanishi	454
10.	Sadoqat KAMOLOVA, “Masxara” obrazining badiiy-tarixiy funksiyasi (xalq og‘zaki ijodidan to bugungi kungacha bo‘lgan davr miqyosida)	456
11.	Shohzoda TURSUNBOYEVA, Mifologik va fantastik tafakkurda “barhayotlik” muammosining namoyon bo‘lishi	459
12.	Dilafruz MAHKAMOVA, “Bilga xoqon” romanida tarixiy xotira va turkiy qahramon xarakteri	463
13.	Nilufar DEHQONOVA, “Devonu lug‘otit-turk”dagi mifologik obrazlar va ularning folkloriy transformatsiyasi	468

BOLALAR FOLKLORI JANRLARINING BADIY VA TARBIYAVIY XUSUSIYATLARI

ARTISTIC AND EDUCATIONAL CHARACTERISTICS OF CHILDREN'S FOLKLORE GENRES

Saodat JO'RAYEVA,

TOSHDOTAU stajyor-o'qituvchisi

10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/NGXE4913

Annotation. *This article analyzes the genre composition of Uzbek children's folklore, their artistic, aesthetic and educational significance. In particular, the unique poetic nature of allas, erkalama, auvtmachok, kushikmachok and kaytarmachok, their impact on the psyche and spiritual development of children, is scientifically covered. The role of folklore samples in folk pedagogy is also revealed. Keywords: children's folklore, alla, erkalama, auvtmachok, folk pedagogy, genre, artistry, education. This article analyzes the genre composition of Uzbek children's folklore, their artistic, aesthetic and educational significance. In particular, the unique poetic nature of allas, erkalama, auvtmachok, kushikmachok and kaytarmachok, their impact on the psyche and spiritual development of children, is scientifically covered.*

Key words: *children's folklore, caressing, cuddling, folk pedagogy, genre, artistry, upbringing.*

O'zbek xalq og'zaki ijodi tarkibida bolalar folklori alohida o'rin egallaydi. U xalqning asrlar davomida shakllangan pedagogik qarashlari, estetik didi va ma'naviy qadriyatlarini o'zida mujassamlashtirgan noyob ma'naviy meros hisoblanadi. Bolalar folklori orqali yosh avlodga milliy ruh, odob-axloq, mehr-oqibat va ezgulik tuyg'ulari singdirilgan. Folklorshunos olim O. Safarov bolalar folklorini ijro xususiyatiga ko'ra qo'shiqlar va o'yinlar tarzida ikki katta guruhga ajratadi. Qo'shiqlar esa o'z navbatida lirik va hajviy mohiyatga ega bo'lgan janrlarga bo'linadi. Mazkur tasnif bolalar folklorining janr jihatdan rang-barang ekanligini ko'rsatadi. O'zbek xalq og'zaki ijodi tarkibida bolalar folklori alohida o'rin egallaydi. U xalqning asrlar davomida shakllangan pedagogik qarashlari, estetik didi va ma'naviy qadriyatlarini o'zida mujassamlashtirgan noyob ma'naviy meros hisoblanadi. Bolalar folklori orqali yosh avlodga milliy ruh, odob-axloq, mehr-oqibat va ezgulik tuyg'ulari singdirilgan. Folklorshunos olim O. Safarov bolalar folklorini ijro xususiyatiga ko'ra qo'shiqlar va o'yinlar tarzida ikki katta guruhga ajratadi. Qo'shiqlar esa o'z navbatida lirik va hajviy mohiyatga ega bo'lgan janrlarga bo'linadi. Mazkur tasnif bolalar folklorining janr jihatdan rang-barang ekanligini ko'rsatadi [Safarov 2013; 31].

Bolalar folklorining eng qadimiy va keng tarqalgan janrlaridan biri allalardir. Alla ona mehrining poetik ifodasi sifatida yuzaga kelgan bo'lib, u orqali chaqaloq tinchlantirilgan, uxlatilgan va tarbiyalangan. Tadqiqotlarda "alla" so'zining qadimgi turkiy tillardagi "allala" so'zi bilan bog'liqligi qayd etiladi. Allalarda ona qalbining eng nozik kechinmalari ifodalanadi. Ular nafaqat uxlatish vositasi, balki bolaning estetik didini shakllantiruvchi tarbiyaviy omil hamdir. Abu Ali ibn Sino ham allalarning tarbiyaviy

ahamiyatini alohida e'tirof etgan. O'zbek allalarida bola turli poetik obrazlar orqali madh etiladi. Jumladan, bola gulga, bulbulga, lochinga, oy va quyoshga qiyoslanadi. Bu esa xalqning farzandga bo'lgan cheksiz mehrini aks ettiradi. Bolalar folklorining eng qadimiy va keng tarqalgan janrlaridan biri allalardir. Alla ona mehrining poetik ifodasi sifatida yuzaga kelgan bo'lib, u orqali chaqaloq tinchlantirilgan, uxlatilgan va tarbiyalangan. Tadqiqotlarda "alla" so'zining qadimgi turkiy tillardagi "allala" so'zi bilan bog'liqligi qayd etiladi. Allalarda ona qalbining eng nozik kechinmalari ifodalanadi. Ular nafaqat uxlatish vositasi, balki bolaning estetik didini shakllantiruvchi tarbiyaviy omil hamdir. Abu Ali ibn Sino ham allalarning tarbiyaviy ahamiyatini alohida e'tirof etgan. O'zbek allalarida bola turli poetik obrazlar orqali madh etiladi. Jumladan, bola gulga, bulbulga, lochinga, oy va quyoshga qiyoslanadi. Bu esa xalqning farzandga bo'lgan cheksiz mehrini aks ettiradi.

Erkalamalar bolalar folklorining mustaqil janri bo'lib, unda kattalarning bolaga bo'lgan mehr-muhabbati samimiy va obrazli tarzda ifodalanadi. Erkalamalarda tovushlar uyg'unligi, qofiyadoshlik va takrorlar muhim poetik vosita sifatida xizmat qiladi. Erkalamalar orqali bolaga mehr ko'rsatish bilan birga, unda til sezgisi va ritmni his qilish qobiliyati ham rivojlantiriladi. Ovutmacholqlar esa asosan bola yig'laganda yoki injiqlik qilganda aytiladi. Ularning asosiy vazifasi bolani ovutish va ruhiy jihatdan tinchlantirishdan iboratdir. Ovutmacholqlarda samimiylk va mehr ustuvor bo'lib, ular bolaning ruhiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Erkalamalar bolalar folklorining mustaqil janri bo'lib, unda kattalarning bolaga bo'lgan mehr-muhabbati samimiy va obrazli tarzda ifodalanadi [Мельников 1987; 126]. Erkalamalarda tovushlar uyg'unligi, qofiyadoshlik va takrorlar muhim poetik vosita sifatida xizmat qiladi. Erkalamalar orqali bolaga mehr ko'rsatish bilan birga, unda til sezgisi va ritmni his qilish qobiliyati ham rivojlantiriladi. Ovutmacholqlar esa asosan bola yig'laganda yoki injiqlik qilganda aytiladi. Ularning asosiy vazifasi bolani ovutish va ruhiy jihatdan tinchlantirishdan iboratdir. Ovutmacholqlarda samimiylk va mehr ustuvor bo'lib, ular bolaning ruhiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [Жахонгиров 1975; 99].

Qiziqmacholqlar bolalar tafakkuri va fantaziyasini rivojlantiruvchi folklor janridir. Ular hazil-mutoyiba, kulgi va qiziqarli syujet asosida quriladi. Bola uchun oddiy voqelik fantastik tasvir bilan uyg'unlashib, estetik zavq uyg'otadi. Qaytarmacholqlar esa ketma-ketlik asosiga qurilgan bo'lib, ularda voqealar bir-biri bilan uzviy bog'lanadi. Bu janr bolalarda mantiqiy fikrlashni shakllantirishga xizmat qiladi. Har bir epizod keyingisini yuzaga chiqaradi va shu tariqa yaxlit syujet hosil bo'ladi. Qiziqmacholqlar bolalar tafakkuri va fantaziyasini rivojlantiruvchi folklor janridir. Ular hazil-mutoyiba, kulgi va qiziqarli syujet asosida quriladi. Bola uchun oddiy voqelik fantastik tasvir bilan uyg'unlashib, estetik zavq uyg'otadi. Qaytarmacholqlar esa ketma-ketlik asosiga qurilgan bo'lib, ularda voqealar bir-biri bilan uzviy bog'lanadi. Bu janr bolalarda mantiqiy fikrlashni shakllantirishga xizmat qiladi. Har bir epizod keyingisini yuzaga chiqaradi va shu tariqa yaxlit syujet hosil bo'ladi.

Bolalar folklori xalq pedagogikasining muhim vositasi hisoblanadi. Unda ezgulik, mehr-oqibat, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat kabi fazilatlar targ'ib qilinadi. Ayniqsa, allalar va erkalamalarda onaning farzandga bo'lgan muhabbati orqali insoniy qadriyatlar ulug'lanadi. Bolalar folklori namunalarida xalqning turmush tarzi, urf-odatlar va dunyoqarashi ham aks etadi. Shu sababli ular yosh avlodni milliy qadriyatlarga sodiq ruhda tarbiyalashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Bugungi globallashuv davrida bolalar folklorini saqlash va yosh avlodga yetkazish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Bolalar folklori xalq pedagogikasining muhim vositasi hisoblanadi [Пýзметов 2005; 101].

Unda ezgulik, mehr-oqibat, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat kabi fazilatlar targ‘ib qilinadi. Ayniqsa, allalar va erkalamalarda onaning farzandga bo‘lgan muhabbati orqali insoniy qadriyatlar ulug‘lanadi. Bolalar folklori namunalarida xalqning turmush tarzi, urf-odatlar va dunyoqarashi ham aks etadi. Shu sababli ular yosh avlodni milliy qadriyatlarga sodiq ruhda tarbiyalashda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Bugungi globallashuv davrida bolalar folklorini saqlash va yosh avlodga yetkazish dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek bolalar folklori xalq ma’naviy merosining ajralmas qismi hisoblanadi. Uning tarkibidagi allalar, erkalamalar, ovutmachochlar, qiziqmachochlar va qaytarmachochlar bolalar ruhiyati hamda ma’naviy kamolotida muhim o‘rin tutadi. Ushbu janrlar orqali bolalarda estetik did, nutq madaniyati, mantiqiy fikrlash va milliy qadriyatlarga hurmat shakllanadi. Shu bois bolalar folklorini o‘rganish va uni yosh avlod tarbiyasida keng qo‘llash dolzarb masalalardan biridir. Xulosa qilib aytganda, o‘zbek bolalar folklori xalq ma’naviy merosining ajralmas qismi hisoblanadi. Uning tarkibidagi allalar, erkalamalar, ovutmachochlar, qiziqmachochlar va qaytarmachochlar bolalar ruhiyati hamda ma’naviy kamolotida muhim o‘rin tutadi. Ushbu janrlar orqali bolalarda estetik did, nutq madaniyati, mantiqiy fikrlash va milliy qadriyatlarga hurmat shakllanadi. Shu bois bolalar folklorini o‘rganish va uni yosh avlod tarbiyasida keng qo‘llash dolzarb masalalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Сафаров О. Ўзбек болалар фольклори. – Тошкент: Ўқитувчи, 1985. – 31-38 б.
2. Жаҳонгиров Ғ. Ўзбек болалар фольклори. – Тошкент, 1975.
3. Маҳмуд Кошғарий. Девону луғотит турк. 3 жилд. – Тошкент, 1963.
4. Мельников М. Н. Русский детский фольклор. – М.: Просвещение, 1987. – С. 126.
5. Рўзметов Ҳ. Хоразм болалар фольклори: Филол. фан. номз. ... дисс. – Тошкент, 2005. – Б. 101-107.
6. Жаҳонгиров Ғ. Ўзбек болалар фольклори. – Тошкент: Ўқитувчи. 1975. – Б. 99.
7. Жўраев М. Ўзбек халқ эртақларида “сеҳрли” рақамлар. – Тошкент: Фан, 1991. – Б. 8.